

Erken Cumhuriyet Döneminde Kadınların Siyasal Katılımı: Türk Kadın Birliği¹

Women's Political Participation In The Early Republican Period: Turkish Women's Union

Merve OĞUZHAN*

ÖZET

Devletin, siyasi otoritenin aldığı kararları etkilemeye yönelik tutum ve faaliyetler olarak tanımlanan siyasal katılım hem iktidarı yönlendirebilmek hem de iktidara meşruiyet kazandırmak ve varlığını devam ettirebilmek için önemli bir araçtır. Siyasal katılım, vatandaşların siyasi iktidarı belirlemede kullandıkları oylardan, üye oldukları gazete, dergi, parti, sendika ve sivil toplum kuruluşlarına kadar pek çok şekilde gerçekleşebilmektedir. Siyasal katılım içerisinde siyasal otoriteye yön verebilecek nüfus, halk olarak nitelendirilirken bu halkın içerisinde kimlerin yer alıp siyasal katılımı gerçekleştireceği, dönemden döneme ve toplumdaki topluma değişiklik göstermiştir. Bilhassa kadınlar, antik çağlardan itibaren belirli nedenlerle siyasal alana dâhil edilmemiştir. Bu anlamda kadınların siyasal alana katılımı için siyasal hak mücadelesi, 18. yüzyılda kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de kadınların siyasal katılım mücadelesi ise dünyadaki kadınların siyasal hak mücadelesine paralel olarak gelişmiştir. İlk olarak Tanzimat döneminde kendini gösteren kadın hareketleri, Meşrutiyet döneminde ivme kazanmıştır. Bu dönemde kadın hareketleri, derneklerin kurulması, gazete ve dergilerde kadınların eğitim hakları ve toplumsal hayata katılımları ile ilgili yazıların yayınlanması ile kendini gösterirken, Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal hakları ve siyasal alana katılımları ile ilgili konular ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların siyasal alana katılma ve siyasal haklarını elde etme çabaları, günümüz Türkiye'sinde kadınların hem siyasal hem de sosyal haklarının temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türk kadınının siyasal haklarını kazandığı dönemin başlangıç noktası olarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların siyasal haklar talep etmek üzere kurdukları Türk Kadınlar Birliği üzerinden kadınların siyasal katılımını incelemektir.

Anahtar Kavramlar: *Cumhuriyet, Kadın, Siyasal Katılım, Türk Kadınlar Birliği.*

ABSTRACT

Political participation, which is defined as attitudes and activities aimed at influencing the decisions taken by the state and the political authority, is an important tool for both directing the government and gaining legitimacy for the government and ensuring its continued existence. Political participation can be realized in many ways, from the votes citizens cast in determining political power to the newspapers, magazines, parties, trade unions and non-governmental organizations they are members of. While the population that can give direction to the political authority within political participation is characterized as the public, who will take part in this public and realize political participation has varied from period to period and from society to society. In particular, women have not been included in the political sphere for certain reasons since ancient times. In this sense, the struggle for political rights for women's participation in the political sphere began to manifest itself in the 18th century. The struggle for women's political participation in Turkey has developed in parallel with the struggle for women's political rights in the world. Women's movements, which first manifested themselves in the Tanzimat period, gained momentum in the Constitutional Monarchy period. In this period, women's movements manifested themselves through the establishment of associations and the publication of articles in newspapers and magazines on women's educational rights and their participation in social life, while in the Republican period, issues related to women's political rights and their participation in the political sphere came to the fore. The efforts of women in the early years of the Republic to participate in the political sphere and to obtain their political rights constitute the basis of both political and social rights of women in today's Turkey. Accordingly, the aim of this study is to examine women's political participation through the Turkish Women's Union, which was established by women in the early years of the Republic to demand political rights, as the starting point of the period when Turkish women gained their political rights.

Keywords: *Republic, Women, Political Participation, Turkish Women's Union.*

¹ Bu makale 26-28 Ekim 2023 tarihleri arasında Kırıkkale'de düzenlenen 23. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu'nda (KAYFOR23) aynı başlıkla sunulan ve özeti KAYFOR23 bildiri özet kitabında yer alan bildirinin tam metin hâlidir.

* Öğr. Gör. Kayseri Üniversitesi, Develi Hüseyin Şahin Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, merveoguzhan@kayseri.edu.tr ORCID: 0000-0001-9414-0503

GİRİŞ

İnsan dünyada var olduğu ilk çağlardan günümüze kadar gerek sosyal gerekse siyasal pek çok dönüşüm içerisinde olmuş, olmaya da devam etmektedir. İlk çağlarda belirli ihtiyaçlar dizisi etrafında toplanan insanlar, zamanla topluluk oluşturmayı ve bu topluluk içerisinde bir arada yaşayabilmek için asgari sınırlar belirlemeyi öğrenmişlerdir. İnsanların bir araya gelerek oluşturmuş oldukları basit yapılanmalarda meydana gelen sosyal ilişkiler, belirli süreçler sonunda yönetme fikriyatı üzerinde siyasal ilişkileri de belirlemeye başlamıştır. En küçük sosyal yapılanma tasviri olan ailelerin birleşmesi ile daha büyük toplulukların ortaya çıkması, toprağın işlenmeye başlanması ve tabii ki de ticaretin gelişmesi büyüyen nüfusla beraber topluluk içerisinde düzeni sağlayabilecek ve kuralların uygulayıcısı olacak egemen bir güce, “devlet”e ihtiyacı doğurmuştur. Devlet olgusu, tarihsel süreç içerisinde pek çok kavram ve yönetim biçimi ile tasvir edilerek açıklanmaya çalışılsa da en nihayetinde devlet, sınırları belirli bir alan üzerinde yer alan insanların yönetilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu husus etrafında, insanların nasıl ve kim tarafından yönetileceği ise birbirinden farklı aristokrasi, monarşi, demokrasi gibi yönetim anlayışlarının doğmasına yol açmıştır. Hangisi olursa olsun her yönetim biçiminde insan, toplumda belirli bir siyasal alana dâhil olmaktadır. Ancak bilhassa demokraside siyasal alan, toplum içerisinde yer alan insanların yani vatandaşların siyasal katılımı ile şekillenmektedir. Buradan hareketle siyasal katılım, insanların kamusal karar alma süreçleri ve siyasal iktidar üzerinde söz sahibi oldukları yönetim biçimi olan, demokrasinin etkin bir şekilde sürdürülebilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kurulan düzen içerisinde siyasal iktidarın almış olduğu kararları etkilemeye yönelik her türlü davranış ve eylemler siyasal katılım olarak tanımlanmaktadır. Siyasal katılım hem yöneteni hem de yönetileni etkileyen bir süreçtir. Zira siyasal alan içerisinde meşruiyetini sağlamış olan siyasal iktidar, varlığını devam ettirebilmek ve meşruiyetini sürdürebilmek için halkın siyasal katılımına ihtiyaç duyarken, halk da yönetimde söz sahibi olabilmek ve doğrudan veya dolaylı bir şekilde iktidarın kararlarını yönlendirebilmek için siyasal katılımı gerçekleştirmek durumundadır. Siyasal katılımın nasıl gerçekleşeceği konusunda pek çok değerlendirme yer alsa da esasen siyasal katılım, sadece iktidarın belirlenmesine yönelik oy kullanmak demek değildir. Oy kullanmanın yanı sıra düşüncelerini ifade etme aracı olarak gördükleri gazetelere, dergilere, üye oldukları partilere, sendikalara, sivil toplum kuruluşlarına kadar pek çok şekilde siyasal faaliyet içerisinde gerçekleşebilmektedir.

Siyasal katılım ile siyasal otoritenin kararlarını etkileyebilecek nüfus, halk olarak tasvir edilirken halk içerisinde kimlerin siyasal katılımında bulunacağı dönemden döneme, toplumdan topluma farklılık göstermiştir. Antik zamanlardan gelen bir düşünce yapısı olan kadının kamusal alanın dışında sadece aile içerisinde konumlandırılması Rönesans, Reform ve Fransız Devrimi gibi belirli siyasal ve toplumsal olayların sonucunda kırılmaya uğrasa da asıl gelişmeler, 18.yüzyıl aydınlanması ile beraber gerçekleşmiştir. Yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmelerin sonucunda, insan hakları ortaya çıkarken bu durum kadın haklarının biçimlenmesine de etkide bulunmuştur. 18.yüzyıl itibarıyla kadınlar varlıklarını kamusal alanda göstermek üzere belirli hareketler başlatmışlardır. Temelde siyasal ve sosyal alanlarda kadın- erkek eşitliğine ve kadınların siyasal katılımına yönelik siyasal haklarını talep etme söylemi etrafında toplanan kadınlar, siyasal alanda var olabilmek için mücadele vermişlerdir.

Türkiye’de kadınların siyasal hayatta var olma mücadelesi ise dünyada kadınların siyasal hak mücadelesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Tanzimat döneminde kendini gösteren kadın hareketleri, Meşrutiyet döneminde hız kazanmıştır. I. Meşrutiyet dönemi ile kadınların eğitim haklarının genişletilmesi, evlilik üzerinde karar sahibi olabilmesi ve boşanma hakkının verilmesiyle kadınların sosyal hayata katılımı için adımlar atılmış, bu gelişmelerin neticesinde belirli bir aydın kadın kitlesi de şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde kadın hareketleri derneklerin kurulması, gazete ve dergilerde kadınların eğitim hakları ve toplumsal hayata dâhil edilmesi ile ilgili yazıların yer almasıyla kendini gösterirken, kadınların siyasal hakları ve siyasal alana katılımı ile ilgili konular Cumhuriyet dönemiyle beraber ön plana çıkmıştır. Siyasal haklar için verilen mücadelelerin en önemli gelişmeleri, Cumhuriyetin ilanı ile başlayan dönemden kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettikleri zamana kadar gerçekleştirmiş oldukları siyasal girişimleri kapsamaktadır. Bu girişimlerin başında Türk Kadın Birliği, hem Cumhuriyetin ilk kadın birliği olması açısından hem de kadınların siyasal haklarını ön plana almasından dolayı dönemin en önemli yapılanmalarından olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal alanda varlık kazanmak için siyasal haklarını elde etmeye yönelik girişimleri, günümüzde kadınlara tanınan sosyal ve siyasal hakların temel dayanağıdır. Buradan hareketle çalışmanın amacı, kadınların siyasal alanda var olmasına yönelik gelişmelerin yaşandığı ve nihayetinde Türk kadınının siyasal haklarını elde ettiği Erken Cumhuriyet dönemi referans alınarak, bu dönemde ilk kadın birliği olan ve kadınların siyasal haklarını gündeme getiren Türk Kadın Birliği üzerinden kadınların siyasal katılımını ele almaktır. Çalışmanın ilk bölümünde Cumhuriyetin ilanına giden süreçte kadınların siyasal katılımına yönelik gelişmeler, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri doğrultusunda kadınlara yönelik reformlar üzerinden açıklanacak, ikinci bölümde ise Cumhuriyetin ilan edildiği ve sonrasında 1930’ların ortalarında kadınların siyasal haklarını elde ettikleri döneme kadar ki süreçte, kadınların siyasal katılım için kurmuş oldukları örgütler üzerinde durularak, Türk Kadın Birliği üzerinden kadınların siyasal haklarını elde etmesi, siyasal alana dâhil olması ve siyasal katılımı değerlendirilecektir.

1.CUMHURİYETİN İLANINDAN ÖNCE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA YÖNELİK GELİŞMELER

Dünya’da kadınların siyasal hak mücadelesinin başlamasında Fransız Devrimi önemli rol oynamıştır. Farklı kesimlerden kadınların tek bir hareket altında birleşmesinde genel başlık özgürlük ve eşitlik olmuştur. 18. yüzyıl sonlarında kendini gösteren kadın hareketlerinin dinamiği bu zamana kadar kadınların kendilerine biçilen rollere ve yaşam tarzlarına başkaldırı niteliğindedir (Çakır, 1996:18). Ancak Fransız Devrimi kitlesel olarak, ilk kez farklı kesimlerden kadınları bir araya getirirse de kadınlar için gerekli siyasal hakları elde etmesinde yeterli olmamıştır. Kadın hareketlerinde kadın işçiler için çalışma koşullarının iyileştirilmesi, adil ücretlendirme politikaları talep edilirken, hem işçi kadınları hem de orta sınıf kadınları ilgilendiren ortak nokta oy kullanma hakkı olmuştur (Gönenç, 2006: 65).

Buna yönelik kadınlar, siyasal alanda varlık kazanarak, oy hakkına sahip olmak için vermiş oldukları mücadeleyi pek çok birlik altında gerçekleştirmişlerdir. Nitekim 19.yüzyıl sonu itibariyle Uluslararası Kadınlar Konseyi, Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği ve Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği gibi örgütlenmeler altında kadınlar siyasal hakları için oy kullanma talebinde bulunarak siyasal katılım mücadelesi vermişlerdir. Bu birlikler altında kadınların,

birliklere üye olan olmayan bütün kadınların siyasal haklara sahip olmaları için mücadele vermesi farklı toplumlarda da etki uyandırmıştır (Rupp, 1997: 13)

Osmanlı Devleti de Avrupa’da yaşanan pek çok toplumsal olaydan etkilendiği gibi Avrupa’da cereyan eden kadın hareketlerinden de etkilenmiştir. Bilhassa Osmanlı’nın modernleşme süreci için başlangıç olarak görülen, kendi içerisinde bir reform hareketi olarak bilinen Tanzimat Fermanı ile gelen dönem ve siyasal iktidarın sınırlandırılması üzerine şekillen Meşrutiyet dönemi kadınların siyasal haklarını elde etmek üzere mücadele vermeleri için gerekli ortamı şekillendirmiştir. 18.yüzyıldan başlayarak Tanzimat, Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemlerindeki siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmeler kadınların kamusal alanda örgütlenerek, siyasal katılımı sağlamalarında etkili olmuştur. Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde kadınların siyasal katılımına yönelik gelişmelere zemin hazırlayan üç dönem üzerinden, kadınların konumu ve kamusal hayata dâhil olma süreci ele alınacaktır.

1.1.Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler

Osmanlı modernleşmesinin başlangıcıyla ilgili farklı değerlendirmelerin yer almasının yanı sıra bu sürecin genel itibarıyla Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle beraber başladığı ve sonrasında yapılan reform hareketleri ile devam ettiği görülmektedir (Ortaylı, 2010: 16). Tanzimat dönemiyle beraber toplumsal yaşam içerisinde kadının konumunda değişiklik yaşanmıştır. Osmanlı’da Müslüman kadının hukuki anlamdaki konumu şeriat hükümlerince belirlenmişken, Tanzimat döneminde kadınların eğitime ve çalışma yaşamına girmesine yönelik gelişmelerle bu konumu sınırlı bir biçimde de olsa kamusal alana doğru kayma yaşamıştır. Tanzimat döneminde kadının kamusal statüsü ve hakları temelinde yaşanan küçük çaplı gelişmeler kadın hareketi için zeminin oluşmasında etkili olmuştur (Hamzaoğlu, 2018:77).

3 Kasım 1839’da yeni bir dönemin başladığını simgeleyen Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Her padişahın tahta çıktıkdan sonra ilan etmiş olduğu fermanlardan farklı olarak Tanzimat Fermanı’nda, adalet ve refah vaat edilen millet imparatorluğun bütün tebaasını kapsamaktadır (Ortaylı, 2012: 401). Tanzimat Fermanı’nın kapsadığı eşitlik ortamı cinsiyet konusunda da eşitlik içermektedir. Nitekim 1858 yılında yürürlüğe giren “*Arazi Kanunnamesi*” ile kız erkek çocuklarına eşit miras hakkı tanınarak kadınların miras yolu ile mülkiyet hakkına sahip olması sağlanmıştır (Kurnaz, 2011: 63- 65).

Hukuki açıdan eşitlik temelinde bir takım haklara sahip kılınan kadın için eğitim anlayışı da Tanzimat döneminde, kadınları içerisine alacak şekilde gelişme göstermiştir. Kadınların ilköğretiminden sonra eğitim alıp almaması hususu Tanzimat döneminde gelişme göstermiş, kadınların eğitim alabilecekleri eğitim kurumları belirlenmiştir. 1842’ de “*Ebelik Okulu*”, 1869’ da “*Sanayi Mektebi’nde*” eğitim hakkı, 1870 Kız Öğretmen Okulu “*Darül Muallimat*” gibi eğitim kurumlarında kadınların da yer alması aydın bir kadın nüfusunun yetişmesinde etkin olmuştur. Esasen Osmanlı Devleti’nde elit tabakadan gelen kadınlar özel dersler ile eğitimlerini geliştirebilmiş ve her zaman sosyal hayatın pek çok alanında yer almışlardır. Ancak Tanzimat ile beraber gelen eğitim anlayışı tüm kesimden kadınları içermektedir (Balcı ve Tuzak, 2017: 44). Tanzimat döneminde eğitim alanındaki gelişmeler, kadınların bilinçlenmesi ve sonrasında hakları için mücadele vermesinde önemli rol oynamıştır. Bu anlamda Tanzimat dönemiyle beraber gelen

yenilenme hareketi, cinsiyet temelinde ayrıştırmaların kaldırılmasına yönelik girişimleri içerdiği için kadın haklarına yönelik temel gelişmeleri kapsamaktadır.

1.2.Meşrutiyet Dönemindeki Gelişmeler

Osmanlı modernleşme tarihinde demokratikleşme hareketlerinin en yoğun yaşandığı Meşrutiyet dönemi, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle başlayıp, sonrasında kanun askıya alınsa da 1908 yılında tekrar yürürlüğe girmesiyle 1913 yılına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Bu dönemde hem demokrasinin gelişmesini sağlayacak çeşitli parti, dergi ve gazeteler kurulmuş hem de kadınların kamusal alan içerisinde yer almasına yönelik adımlar atılmıştır (Ahmad, 2009: 45; Çaylak, 2018: 45). Meşrutiyetle beraber Osmanlı Devleti, hükümdarlık altında bir parlamentonun kurulmasıyla hükümdarın yetki alanını kısıtlamak ve halkı da yönetime dâhil etmek üzerine kurulu demokratik sürece girmiştir. Tanzimat dönemiyle beraber gelişme gösteren kadınların kamusal alana dâhil olma hareketleri I. Meşrutiyetle devam etmiş, ancak bilhassa II. Meşrutiyet döneminde ivme kazanmıştır.

Kanun-i Esasi'nin sağlamış olduğu demokratik hava içerisinde kadınların kamusal alana çekilmesi için zemin hazırlanmıştır. Bilhassa 1869 yılından itibaren Cumhuriyet dönemine kadar kırka yakın kadın gazete ve dergileri çıkartılmıştır. Kadınların belirli bir bilince sahip olmasında ve seslerine aracı olmasında gazete ve dergiler önemli rol oynamıştır. Bu yayın araçlarıyla kadınlar gündelik yaşamdaki sorunlarını ve taleplerini ifade etmişlerdir. 1869 yılında çıkarılan ilk kadın dergisi (Kadınların İlerlemesi) "*Terakki-i Muhaderat*" iken, 1886 yılında sahibi ve yazarları kadınlardan oluşan ilk kadın dergisi "*Şükufezar*" dır. Yine sahibi ve yazar kadrolarının kadınlardan oluştuğu ilk kadın gazetesi ise 1895'te yayımlanmaya başlayan "*Hanımlara Mahsus Gazete*"dir. İlk kadın derneği ise "*Şefkat-i Nisvan*" 1898 yılında Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Emine Semiye Hanım ve arkadaşları tarafından kurulmuştur (Kaymaz, 2010: 338).

Bu dönem içerisinde kadının toplumsal hayattaki konumunu etkileyecek yönden gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler arasında eğitim hakkının genişletilmesi, kadınlara boşanma hakkının verilmesi ve çok eşliliğin kadının rızasına bırakılması yer almaktadır. Yaşanan gelişmeler kadının toplumsal hayata katılımı için teşvik olmuş ve eğitilmiş, bilinçli aydın bir kadın kitlesinin oluşmasını imkân sağlamıştır. I. Meşrutiyet dönemiyle oluşmaya başlayan aydın kadın kitlesi varlığını, 1908 yılından itibaren somut bir şekilde göstermeye başlamıştır. 1908 yılında Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesiyle pek çok partinin yarış içerisinde olduğu özgürlükçü ve çok partili siyasal bir ortam oluşmuştur. Yaşanan demokratikleşme hareketlerinin yapısal dönüşümlerinin etkisi kadınlara da yansımış, bu zamana kadar ev içerisinde annelik ve eşlik vazifesiyle sınırlandırılan kadın, farklı bir statü elde etme arayışına girmiştir. Bu arayışta kadınların en önemli araçları ise yine dernek, gazete, dergi ve konferanslar olmuştur (Çakır, 1996: 22).

II. Meşrutiyet'le beraber hızlanan modernleşme sürecinde, Osmanlı toplumunda kadının toplumsal kimliğini kazanması daha da önemli bir hal almıştır. Bu süreçte kadınlar kendileriyle ilgili meselelere duyarsız kalmayıp, çeşitli yayın organlarıyla düşüncelerini dile getirerek toplum içerisinde görünürlük kazanmışlardır. Bu minvalde, aydın Osmanlı kadınları ortak bir çatı altında birleşerek, kadınlara ait sorunlara ve bunlara çözüm arayışlarına yönelik ortak bir kadınlık bilinci geliştirmişlerdir. Kadınların bu dönemde seslerini tüm topluma iletmeyi başaran, Osmanlı

Devleti'nin ilk feminist kadın dergisi olan, 1913 yılında çıkarılmaya başlanan "*Kadınların Dünyası*" dergisidir (Gönenç, 2006: 75-76).

Bu dergi yine aynı yıl içerisinde kurulan "*Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*"nin (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği), yayın organı durumundadır. Cemiyet'in temel amacı, kadınların etkin bir şekilde toplumda yer alması ve sahip olması gereken haklardan mahrum bırakılmamasıdır. Buna yönelik Cemiyet, yayın organı olan *Kadınların Dünyası* dergisinde bir yandan kadını ev ile sınırlandıran anlayışları eleştirirken diğer yandan kadının eğitimi öğretimi, evlenme, kıyafet, hürriyet, sanayi gibi konuları da ele almaktadır. Kadının her alanda var olmasını savunan Cemiyet, bu anlamda kadının her alanda bilgilenebilmesinde kendini önemli bir araç olarak görmüş ve kadın haklarının gelişmesi, kadının kamusal alana çekilmesinde öncü rol oynamıştır. Öncesinde Müslüman kızların gazete ve dergilerde fotoğrafları yer almazken *Kadınların Dünyası* dergisi buna yer vermiş, ardından pek çok dergi ve gazete bunu takip etmeye başlamıştır (Hamzaoğlu, 2018: 78).

Osmanlı döneminde çıkarılan dergi ve gazetelerde tam anlamıyla kadınların siyasal haklarına yönelik bir mücadele gerçekleşmese de toplumsal konularına, yaşam tarzlarına ve erkekler tarafından ikincil duruma düşürülmelerine karşı eleştirel bir yaklaşım görülmektedir. Kadının toplum içerisinde biçilen rolünün değişmesine yönelik girişimler, bilhassa kadınlara başta eğitim hakkı olmak üzere bazı hakların tanınması, kadınların kamusal hayata katılımının önünü açmakla beraber, siyasal hak mücadelesi için savaşıcak kadın nüfusu ve ortamına zemin hazırlamıştır. Ancak ortaya çıkan yayınlarda ataerkil kalıpların dışında özgün bir kadın imgesi sunulamamıştır. Zira dergilerde işlenen konular genel itibarıyla, iyi bir eş olma, ev işleri ve çocuk bakımı etrafında şekillenmiştir. Kadınların eğitim hakkı üzerinde yazılarda bile bu üç başlık etrafında iyi eğitilmiş bir kadının iyi bir eş ve anne olması noktasında vurgu yapılmıştır (Akagündüz, 2012: 343).

1.3. Milli Mücadele Dönemindeki Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin önce Balkan Savaşları'nı yaşaması, sonrasında Birinci Dünya Savaşı'nı girmesiyle fedakâr Osmanlı kadını, kendini hem toplumsal yaşam içerisinde hem de cephede bulmuştur. Savaş nedeniyle erkeklerin askerliğe alınması pek çok iş alanına ve devlet memurluklarına kadınların girmesine yol açmıştır. Böylece kadınlar zaruret halinde toplumsal hayata dâhil olmuşlardır. Bu süre zarfında savaş içerisindeki devletin öncelikleri de değişmiş, kadınlar haklarını dile getirmekten ziyade cepheye yardım etmenin telaşına girmişlerdir. Osmanlı kadın hareketinin öncülerinden olan Fatma Aliye Hanım'ın kurmuş olduğu "*Cemiyeti İmdadiye*" isimli dernek, Rumeli sınırlarındaki askerlerimize yardım gönderilebilmesi için çalışmalar yapmıştır. Yine hem kadın hareketlerinin hem de Milli Mücadele'nin önemli aktörlerinden biri olan, Halide Edip Adivar da "*Teali-i Nisvan Cemiyeti*" ile bir yandan kadın haklarına yönelik çalışmalar yaparken diğer yandan savaşta kadınlara cesaret vermiştir. Ancak bu dönemde kurulan kadın derneklerinin varlığı, savaş durumu ve dönem koşullarından dolayı uzun süreli olmamıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 45).

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedileceği 1918 yılında anlaşıldığında, işgale uğrayan vatanı kurtarmak üzere birçok proje yapılmış, bu projelerin ortak amacı ise Anadolu'da bir mücadele başlatarak vatanı kurtarmak olmuştur. Bu anlamda verilen milli mücadele ve vatanın kurtuluşu toplum içerisinde sadece bir kesimin değil, erkek kadın ayırt etmeksizin tüm milletin sorunu haline

gelmiştir (Fedayi, 2016:39). Milli Mücadele Dönemi'nin başlamasıyla, öncelik vatan olmuş kadınlar da bu önceliğe yönelerek faaliyetlerini buna göre şekillendirmişlerdir. Milli Mücadele'de aktif bir şekilde yer alan kadınlar, hem cephede hem de arka planda milli mücadele ruhunun oluşmasında ve canlı tutulmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde kadınlar, konferanslar yapmış, mitingler düzenlemiş, yardım faaliyetleri organize edip, cemiyetler kurmuş ve gazetelerde kaleme aldıkları yazılarda bağımsızlık mücadelesi azmini canlı tutmaya çalışmışlardır. Nitekim bu kadınlar arasında yer alan Halide Edip Adıvar, Müfide Ferit gibi dönemin önemli kadın yazarları, gazetelerdeki yazılarıyla Türk kadınına ve toplumuna cesaret vermiştir. Kadınların Milli Mücadele dönemindeki çabası ve azmi neticesinde, Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara yönelik söylemler "Fedakâr Türk Kadını" çerçevesinde yer almıştır (Işık, 2021: 217).

Türk modernleşme tarihinde kadına bir yandan Batılılaşma ve modernleşmenin taşıyıcılığı rolü verilirken diğer yandan, bu rolün sınırları erkekler tarafından keskin bir şekilde çizilmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kadın, salt aile ocağına bağlı kılınmış iken, Milli Mücadele dönemiyle beraber gelen yeni düzende kadın, vatan ocağına bağlı kılınmıştır. Nitekim Halide Edip Adıvar gibi dönemin ses getiren kadın yazarları, bu dönemde vatanın hukukunun kadınlık hukukundan bin kat daha önemli olduğunu dile getirerek, yeni düzendeki fedakâr Türk kadınına vurgu yapmıştır (Berktaş, 2003: 106-107).

Osmanlı kadınları, kamusal alanda var olmak isterken, aydın erkekler onları hem desteklemiş hem de söylemin ve pratiğin sınırlarını çizmişlerdir. Aydın erkekler, kadının eğitiminin gerekliliği konusunu, Batı'daki tartışmalara benzer bir biçimde kadının eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesi üzerine temellendirmişlerdir. Erkeklerin kadınların kamusal alandaki konumu ve kadın hakları ile ilgilenmeleri Osmanlı'ya özgü bir davranış olmamakla beraber, Batı'da da örnekleri görülmektedir. Toplumsal ve siyasal yaşama erkeklerin egemen olduğu bir ortamda, kadınların hak arayışında erkeklerin desteğini beklemeleri doğal karşılanmaktadır. Ancak bunun tersine Osmanlı feministleri içerisinde erkeklerin gölge etmemelerinden başka bir şey istemeyen bir grup da yer almaktadır (Berktaş, 2003: 94).

Nihayetinde Osmanlı döneminde eril toplum yapısının etkisi, kadınlara yönelik gelişmelerde, çıkarılan gazete ve dergilerde hissedilse de kadınların kamusal alanda varlık kazanabilmesi ve kadın haklarının gelişmesine yönelik adımlar atılmış, II. Meşrutiyetin sunmuş olduğu özgürlük ortamı, kadınların geleneksel rollerinin dışında başka roller kazanmasını sağlamıştır. Bilhassa kadınların eğitilmesi, mirastan pay alabilmesi ve evliliğe dair hususlarda kadınlara söz hakkının verilmesi, sonrasında Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların siyasal hak mücadelesi verebilecek bilince sahip olmasında ve siyasal alana dâhil olmasında temel oluşturmuştur. Ayrıca yaşanan savaşlar neticesinde Milli Mücadele döneminde, cephede ve toplumda önemli rol oynayan kadınlar, bu dönem içerisinde örgütlenmeyle beraber, birlik ruhuna sahip olmayı da geliştirmişlerdir.

2.ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASAL KATILIMA YÖNELİK KADIN ÖRGÜTLENMELERİ

Milli Mücadelenin amacına ulaşmasının ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle yaşanan gelişmeler, peşi sıra kadınlara yönelik hakların ortaya çıkmasında ve sonrasında kadınların siyasal haklarına kadar genişletilecek olan modernleşme sürecinde önemli bir etken olmuştur. Zira Cumhuriyetle beraber, yönetimde ortaya çıkan değişiklik topluma da yansımış,

toplumsal yapıda da değişikliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hem yönetsel hem toplumsal değişikliklerin belirleyici ise Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir ve modernleşme ideolojisi olmuştur. Kurulan yeni Cumhuriyetin, çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmasında engel olabilecek her şeyin ortadan kaldırılabilmesi için toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki alanda değişiklikler yaşanmıştır. Yeni düzenin temel meselelerinde biri ise kadın ve kadın hakları olmuştur (Arslanel, 2021: 198).

Mustafa Kemal Atatürk henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 1923 yılının Ocak ayı içerisinde bir söylevinde yeryüzündeki her şeyin kadının eseri olduğunun ve bir topluluğu oluşturanların yalnızca bir kısmının çağdaş gereksinimlerinin karşılanması o toplumun yükselmekten ziyade güçsüzlük içerisinde kalacağını söylemiştir. Bu noktada kadınların eğitimi konusuna dikkat çekerek, kadınların da erkekler gibi eğitim öğretim yollarından geçip bilgin olacaklarını ve toplumsal yaşam içerisinde erkeklerle beraber yürüyerek birbirlerine destek olacaklarını ifade etmiştir (Atatürk, 1969: 700). Buradan hareketle dönemin sahip olduğu anlayış çerçevesinde kadın, hem modernleşmenin hem de toplumsal yaşam içerisinde yükselmenin kilit noktası olarak görülmüştür. Bunun için de Türk kadınlarının, Batılı hem cinsleri ile aynı seviyede olabilmeleri ve toplumsal yaşam içerisinde var olabilmeleri için bazı bir takım düzenlemeler yapıp uygulamaya konulmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ile beraber kadınların haklarına yönelik ortaya çıkan gelişmeler, en nihayetinde 1930'lu yılların ortalarına doğru kadınların siyasal haklarını elde etmesiyle sonuçlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde kadın haklarına yönelik ilk gelişme, 1924 yılında kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanunla beraber, kadınların eğitim haklarının önündeki engeller kaldırılmış, kadınların erkeklerle eşit eğitim almalarına olanak sağlanmıştır. Böylece Cumhuriyet döneminde, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitim öğretimde kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Kadınların siyasal hayata katılımını sağlayacak diğer bir gelişme ise 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun olmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki eril düzen içerisinde erkeğin üstünlüğüne yönelik düzenlemeler mevcut iken, 1917 yılında günün şartlarına uymak adına Aile Hukuku Kararnamesi çıkarılmıştır. 1926 yılında ise Medeni Kanunun kabul edilmesiyle beraber, toplumsal yaşam ve hukuki anlamda kadın- erkek eşitliği sağlanmıştır. Bu süreçte kadınlara tek eşle yapılan evlilik, resmi nikâh zorunluluğu, kadınların mahkemede tanıklık yapması, istedikleri çalışma alanında yer almaları, mirasta erkekle aynı hakka sahip olması ve boşanma hakkının olması gibi pek çok hak tanınmıştır (Yüceer, 2008: 131-152).

Erken Cumhuriyet döneminde kadınlara sadece medeni, toplumsal ve siyasal haklar verilmemiş aynı zamanda bu hakları kullanmalarına yönelik devlet ve kamu otoriteleri tarafından destek de sağlanmıştır. Eğitim, tıp, bilim, hukuk gibi alanlarda yer alan kadınlar, Cumhuriyetin ve yeni rejimin ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmadaki rol modeli olmuştur. Türk modernleşme tarihinde kadın figürü, modernleşmenin sembolü olarak ülkeyi yükseltmek adına Türk erkeğiyle yan yana yürümüştür (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 77). Ancak kadınlara yönelik gerçekleştirilen bu reform hareketlerinin ve kadınlara verilen siyasal, sosyal, ekonomik hakların devleti yöneten erkekler tarafından belirlenmesi "*devlet destekli feminizmi*" ortaya çıkarmıştır. Yönetici konumdaki erkekler, kadınların sahip olacağı hakları tanımlamakla beraber kadınların siyasal hayata katılımını da sınırlandırmıştır. Cumhuriyet rejimine göre kadın elbette özgür ve eşit bir yurttaş olarak toplumsal yaşamda yer almalıydı, ancak bunu devletin çizmiş olduğu sınırlar

içerisinde gerçekleştirmeliydi ki 1930'lu yılların ortalarına kadar bu sınırlar, kadınların siyasal hayata dâhil olmasına izin vermemiştir.

Yine de Erken Cumhuriyet döneminde yapılan reformlar, eğitim ve hukuk alanındaki gelişmeler, kadınların kamusal alanda var olmasında, siyasal katılım için örgütlenmelerinde ve siyasal hak mücadelesi vermelerinde uygun ortamı hazırlamıştır. Meşrutiyetle beraber oluşturulan ortak kadın bilinci, Milli Mücadele döneminde daha da gelişmiş ve bu süre zarfında kadınların hem devlet dairelerinde çalışmaları hem de yayın organları ile yakından ilişkili olmaları örgütlenme bilincini de geliştirmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla beraber kadınların siyasal hayata dâhil olma çabalarında girişmiş oldukları örgütlenmeler, kadınların siyasal haklarını elde etmelerinde ve siyasal hayata katılım sağlamalarında önemli rol oynamıştır. Bu süreçte kadınların siyasal bir aktör olarak rol aldığı iki örgütlenme dikkat çekmektedir. Bunlar Cumhuriyetin ilk kadın siyasal parti girişimlerinden olan Kadınlar Halk Fırkası ve ilk kadın birliği olan Türk Kadın Birliği'dir.

2.1. Kadınlar Halk Fırkası

Cumhuriyetin ilanıyla beraber kadınların siyasal haklarına yönelik ilk örgütlü mücadelenin örneğini Kadınlar Halk Fırkası oluşturmaktadır. Kadınlar Halk Fırkası, Mustafa Kemal Paşa henüz Halk Fırkası'nın çalışmalarını bitirmemişken, Nezihe Muhiddin ve kadın arkadaşları tarafından 15 Haziran 1923'te kurulmuştur. Böylece Cumhuriyetin ilanından sonra kadınların siyasal hayata katılımındaki ilk adım atılmıştır. Kurtuluş Savaş'ında cephede yer alan kadınlar, savaş sonrası seslerini daha gür bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır. Nezihe Muhiddin yeni kurulan siyasal düzen içerisinde kadınların haklarının henüz belirlenmediği ortamda, kadınların hak ettiği değerin verilmesini istemiş, buna yönelik de ilk adımı Kadınlar Halk Fırkası'nı kurarak atmıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 46).

Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucu başkanı Nezihe Muhiddin, ikinci başkanı Nimet Rumeyde, genel sekreteri Şükufe Nihal, saymanı Latife Bekir, muhasebecisi Seniyye İzzeddin, sekreteri Muhsine Salih, veznedarı Matlube Ömer, idari heyette görev almışlardır. Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucu üyeleri ise Zeliha Ziya, Faize Emrullah, Nesime İbrahim, Tuğrul Bedri'dir. Kadınların kurmuş olduğu bu parti, henüz kadınların seçme ve seçilme hakkı yokken buna yönelik verilen mücadelenin de simgesi olmuştur (Zihnioğlu, 2003: 45).

Kadınlar Halk Fırkası kuruluşunun ardından yayınlamış oldukları beyannameyle partinin amaçlarını ortaya koymuştur. İlk bakışta Fırka'nın ilk hedefi siyasal bir nitelik taşıyor gibi gözükse de temelinde kadınların siyasal haklarını elde etmelerine yönelik istek bulunmaktadır. Zira Fırka'nın genel sekreteri Şükufe Nihal "*Fırkamızın Mefrukesi*" başlıklı yazısında, partinin amaçlarından bahsederken önce Türk kadınının eğitim, çalışma hayatı ve aile hukuku gibi konularda sahip olduğu haklar açısından bilgilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle Fırka'nın ilk hedefi kadının kamusal alan içerisinde var olabilmesi için önce kadını bilinçli bir vatandaş konumuna getirmek olmuştur. Şükufe Nihal yazısının devamında, eğitilmiş ve bilinçli hale getirilen kadının, önce kendisini yönetecek olanları seçmeyi, sonra da bizzat kendisinin seçilmesini hak bileceğini öne sürmüştür. Bu yazı, yeni kurulan düzen içerisinde iddialı olmakla beraber, Fırka'nın nihai amacının da kadınların siyasal haklara sahip olması temelinde olduğunu göstermiştir (Gökçimen, 2008: 20).

Kadınlar Halk Fırkası 27 maddelik sunmuş oldukları parti tüzüğünde en önemli madde, Fırka'nın politik bir kuruluş olduğunu ortaya koyan, siyasal haklarla ilgili olan ikinci maddesi olmuştur. Bu maddede kadınların ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarında etkinlik göstererek kendilerini kanıtladıktan sonra, kadınlara siyasal haklar verilmesi üzerinde durulmuştur (Hamzaoğlu, 2018: 85). Nitekim Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucu başkanı olan Nezihe Muhiddin, Fırka'yı şu şekilde tanımlamıştır: “Kadınlar Halk Fırkası kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını elde etmesi için mücadele veren, kadınların toplum içerisindeki konumu yükseltmekle beraber, Cumhuriyet yönetiminin gölgesinde, meclis kürsüsünde bu hakları savunmak için çalışan siyasal bir cemiyettir (Zihnioğlu, 2003: 132).” Nezihe Muhiddin'in tanımlamasından ve Fırka'nın sahip olduğu tüzükten yola çıkarak, Cumhuriyetin ilk örgütlü kadın yapılanması olan Kadınlar Halk Fırkası, Erken Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal hayata katılma mücadelesini başlatmış ve kadınların siyasal hakları konusunda önemli bir gündem yaratmıştır.

Kadınlar Halk Fırkası 16 Haziran 1923'te kuruluşunda gerekli olan izinler için valiliğe başvuru yapmış, valilik de bu başvuruyu İçişleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Ancak başvuruya olumlu cevap gelmemiş, mevcut seçim yasasına (*Kanun-i Esasi*) göre, siyasal haklara sahip olmayan kadınların parti kuramayacakları kendilerine iletilmiştir. Mevcut seçim yasasında, her Türk erkeğin seçme ve seçilme hakkı varken cinsiyetçi bir şekilde, kadınlar bu hakka sahip değildir (Gökçimen, 2008: 20). Kadınlar Halk Fırkası kuruluşu itibariyle, pek çok eleştirilere maruz kalmış, kadınların cemiyet oluşturmak yerine siyasal bir yapılanma içerisine girmeleri eleştirilmiştir. En nihayetinde parti, kadınların siyasal haklara sahip olmaması gerekçesiyle kuruluşu için izin alamamıştır. Fakat partinin kurulmamasına ilişkin asıl gerekçe, toplumu cinsiyet temelinde ayırtıran bir partinin dönemin koşullarına uygun düşmemesi olmuştur (Toprak, 1994: 8).

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna ilişkin olumsuz yanıt Ocak 1924 yılında verilmiş, kadınlara siyasal parti yerine bir cemiyet kurmaları önerilmiştir. Kadınlar Halk Fırkası girişimi, kadını siyasal alanda var edebilmeye ve siyasetle alakalı bir konuma getirmeye çalışmıştır. Ancak kadının siyasetle alakalı olması dönemin koşulları içerisinde ve yeni rejimin kadına biçmiş olduğu rol içerisinde yer almadığı görülmüştür. Bu durumda Nezihe Muhiddin ve arkadaşları kadınların siyasal katılım ve siyasal hakları için mücadelelerini bir parti değil, bir birlik altında sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu birlik Cumhuriyetin ilk kadın birliği olan Türk Kadın Birliği'dir.

2.2. Türk Kadın Birliği

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu için izin alamayan kadınlar pes etmemiş, Cumhuriyetin ilanıyla beraber başlatmış oldukları siyasi mücadelelerini bir birlik altında devam ettirme kararı almışlardır. 7 Şubat 1924 yılında Nezihe Muhiddin öncülüğünde aynı kurucu heyetle kadınlar, bu sefer tarih sahnesine “Kadın Birliği” (1927 yılında *Türk Kadın Birliği* olarak ismi değişmiştir) ile çıkmıştır. Kadınlar Halk Fırkası'nın hem anayasadan hem basından hem de hükümetin bölücü olarak nitelendirmesi sonucunda engellenmesiyle, tüzüğünde siyasi yönüne vurgu yapan, kadınların “*hukuk-ı siyasiye (siyasi haklarının) kazanılmasına*” ilişkin ikinci maddesi kaldırılarak, “*Birliğin siyasetle alakası yoktur*” ibaresi eklenmiştir. Böylece Kadınlar Halk Fırkası, tüzüğünde değişiklik yaparak siyasi içeriklerden arınmış bir şekilde, Türk Kadın Birliği'ne dönüşmüştür. Birlik, Kadınlar Halk Fırkası'nın çekmiş olduğu tepki ve eleştirilere maruz kalmamak adına, programını hükümetin kabul edebileceği sınırlar içerisinde hazırlamıştır. Ancak kadınlar, her ne kadar Kadınlar Halk Fırkası'nın tüzüğünde değişiklik yaparak siyasi bir amaç gütmüyormuş gibi görülen Birlik altında

örgütlense de Birlik ile beraber, kadınların siyasi hak mücadelesi için daha etkin bir şekilde çalışmaya devam etmişlerdir. Nezihe Muhiddin'in açıklamalarına göre, Türk Kadın Birliği'nin kuruluşunun ardından üye sayısı 200'e ulaşmış ve üyeliklerin 20'sini erkekler oluşturmuştur. 1924 yılında kuruluşunu sağlayan Birlik, çok geçmeden Anadolu'ya kadar yayılmış, 1926'da Denizli'de, 1927'de Üsküdar'da, 1927'de Diyarbakır'da şubelerini açarak, kısa sürede 500'e yakın üyeye sahip olmuştur (Arslanel, 2021: 201; Zihnioglu, 2003: 4-5).

Türk Kadın Birliği yayınlamış olduğu tüzüğünde yegâne amacının, Türk kadınına düşünsel ve toplumsal alanlarda yükseltmek olduğunu belirtmiştir. Birlik, bu amacın gerçekleşebilmesinin ancak kızların gerçek bir anne gibi yetiştirilmesi ile mümkün olduğunu ifadelerinde beyan etmiştir. Türk Kadın Birliği'ne göre, önce kadınların toplumsal yaraları iyileştirilmeli; savaştan dolayı dul kalan kadınlara, yetim kalan çocuklara yardım edilmeli, okumak isteyen kız çocuklarına imkân sağlanmalı, kadınlar ekonomik alanda hak ettiği iş konumuna getirilmeli, siyasal ve toplumsal alanda üretken olmalıdır. Buna yönelik Türk Kadın Birliği, sesini duyuracak bir yayın organı aracılığıyla kitlelere seslenmeyi amaçlamış ve 1925-1927 yılları arasında faaliyet gösteren Türk Kadın Yolu Dergisi'ni çıkarmıştır (Arslanel, 2021: 201).

Türkiye'de birinci dalga feminist hareketin o dönemki çıkan tek kadın dergisi olan Türk Kadın Yolu Dergisi, kadınların siyasal mücadelelerinde ve kurulan uluslararası ilişkiler bakımından birincil kaynak değerindedir. Türk Kadın Birliği'nin bağlantılı olduğu örgütler, uluslararası siyasi hak mücadelesinde Batılı öncü kadınlarla ilgili yazı ve mektuplaşmalar Türk Kadın Yolu Dergisi'nin "Dünya Kadın Postası" köşesinde yer almıştır (Davaz, 2014: 166). Bu anlamda Dergi, Türk Kadın Birliği'nin yayın organı olarak, kadınların siyasal haklarına yönelik mücadelesinde bir aracı olmuş, Cumhuriyet rejiminin kazanımlarına ve kadınların siyasal haklarına yönelik yayınlara yer vermiştir.

1924 yılında kuruluşunu sağlayan Birlik, 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da genel seçimlerde asıl amacı olan, kadınların siyasal haklarını elde ettiğini ifade ederek amacının nihayete ermesi gerekçesiyle 1935 yılında kendini fesih etmiştir. Ancak Türk Kadın Birliği dağılana kadar gerçekleştirmiş olduğu her faaliyette, kadınların siyasal katılımına yönelik bir girişim görülmektedir. Çalışmanın asıl konusu, kadınların Cumhuriyetin ilanından sonra siyasal hayatta var olabilmek ve siyasal katılımını gerçekleştirebilmek için girişmiş olduğu faaliyetleri, Türk Kadın Birliği üzerinden ele almaktır. Bu anlamda çalışmanın devamında, Türk Kadın Birliği'nin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere odaklanarak, bu faaliyetler üzerinden kadınların o dönem içerisindeki siyasal katılımı incelenmeye çalışılacaktır.

3.KADINLARIN SİYASAL KATILIMINDA TÜRK KADIN BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

Erken Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal örgütlenmesinin en iyi örneği olan Türk Kadın Birliği, kuruluşundan feshine kadar geçen süre zarfında, kadınların siyasal alanda var olabilmek mücadelesini ve siyasal katılımını gözler önüne sermektedir. Osmanlı'dan itibaren kadın hareketlerindeki gelişmeler, Cumhuriyet döneminde siyasal gelişmelerle desteklenmiş ve bu noktada Türk Kadın Birliği'nin, kadınların hükümetten talep ettiği siyasal haklara sahip olmaya yönelik girişimleri, aynı zamanda kadınların siyasal katılımını da göstermiştir. Kadınlar siyasal haklarını kazanabilmek için Birlik kurmuş, bu birlik altında dergi çıkartmış ve dönemin

hükümetine, toplumdaki kadın anlayışına, sahip olması gereken ancak erkekler tarafından engellenen haklarına yönelik pek çok eleştirel yazı ele almıştır.

Dergi ve gazete yazılarının yanı sıra kadınları eğitmek, kadınlara, kimsesi çocuklara yardım etmek, dönemin kadın anlayışına eleştirilerini dile getirerek haklarını talep etmek için kongre ve konferanslar düzenleyerek yüzlerce kadına ulaşmıştır. 1930'lu yılların ortalarında, siyasal haklarına sahip olacak kadınların henüz bu haklara sahip değilken vermiş oldukları mücadele, kadınların oy hakkına sahip olmadan da siyasal katılımında bulunmalarına güzel bir örnek olmuştur. Bu anlamda kadınların Erken Cumhuriyet döneminde siyasal katılımını, Türk Kadın Birliği'nin bilhassa 1924-1927 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere bakarak değerlendirebiliriz. Zira Türk Kadın Birliği'nin, kadınların siyasal haklara sahip olana kadar ki faaliyetleri kadınların siyasal katılımında önemli rol oynamıştır.

Türk Kadın Birliği'nin, kadınların siyasi mücadelelerinde en etkin faaliyetlerini ortaya koyduğu dönem, şüphesiz 1924-1927 yılları arasındır. Bilhassa Birliğin kadınların siyasal haklarına yönelik en önemli girişimleri 1927 yılında gerçekleşmiş, Birlik bu yıl içerisinde hem tüzüğünde değişikliğe gitmiş hem de 1927 seçimlerine kadınların katılabilmesi için faaliyetlerde bulunmuştur. 25 Mart 1927 yılında düzenlenen Türk Kadın Birliği'nin ilk Kongresi'nde, kadınların siyasal haklarını elde edebilmesi ve siyasal alan içerisinde yer alabilmesi açıkça gündeme getirilmiştir. Nezihe Muhiddin'in kadınların siyasal haklara sahip olması gerektiğine yönelik net tavrı, onu destekleyenlerle birlikte Kongre içerisinde yankı uyandırmıştır. Nezihe Muhiddin konuşmasında, "Yeteneklerini ispatlamış olan Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilerek siyasal hayata kabul edilmesi büyük bir gerekliliktir." diyerek kadınların siyasal hak talebini açık bir şekilde ortaya koymuştur (Caporal, 1982: 690).

Kongre'de Birliğin geri kalan üyelerini ikna eden Nezihe Muhiddin, Türk Kadın Birliği'nin tüzüğünde tekrar bir değişiklik yaparak, Birliğe tam anlamıyla siyasal bir kimlik kazandırmıştır. Hükümet, Birliğin tüzüğündeki değişiklik isteğini tehlikeli bulmamış ve İstanbul Valiliğine değişikliğin onaylanması yönünde talimat vermiştir. Böylece öncesinde Birliğin kuruluş tüzüğünde yer alan, "*Birliğin siyasetle alakası yoktur*" ibaresinin aksine, 1927'de yapılan Kongre'de Birliğin amaçları arasına, "kadınların siyasal haklara sahip olabilmesi adına kamuoyu hazırlamak, uluslararası kadın kongrelerinde yer almak, seçme ve seçilme hakkı talep eden kadın cemiyetlerini desteklemek, dünyadaki diğer kadın örgütlenmeleri ile ilişki kurup Türkiye'de kadın konulu uluslararası konferanslar düzenlemek" eklenmiştir (Öztürk, 2007: 175).

Nihayetinde Türk Kadın Birliği, siyasi bir amaç doğrultusunda faaliyet gösterecek ilk dernek olma unvanını alarak, asıl amacının kadının toplumsal ve siyasal hayatta konumunu saygın bir duruma getirmek ve siyasal haklarını elde edebilmek olduğunu göstermiştir. Kadınların siyasal hak mücadelesinde Türk Kadın Birliği, kendisini öncü olarak görmüş ve tüzüğünde yapmış olduğu değişiklik ile bu durumu açık bir şekilde herkese bildirmiştir. Kongre sonrasında Nezihe Muhiddin öncülüğünde Türk Kadın Birliği, kadınların siyasal ve toplumsal haklarının elde edilmesine yönelik mücadelesini etkili propagandalar ile devam ettirmiştir.

Birlik hem dergi ve gazetelerde hem de düzenlemiş olduğu konferanslarda isteklerini sürekli dile getirerek, dönemin kadın anlayışına muhalefetini etkili bir şekilde sürdürmüştür. Bilhassa Nezihe Muhiddin'e göre, Türk devriminin kadınlarla birlikte yapılması gerekiyordu aksi halde,

kadınları temel almadan, kadın sorununa değinmeden ve kadınların toplum içerisinde hak ettiği konumunu vermeden, onları siyasal haklarla donatmadan, kadınsız yapılan her inkılap başarısız olmaya mahkûmdur. Bu anlamda hükümeti ve yapmış olduğu kadınsız devrimleri eleştiren Birliğin sesini yükseltmesi, propagandalarıyla baskı grubu olarak hükümeti taleplerine ikna etmeye çalışması, devlet yönetimi kademelerindeki belirli bir kesim tarafından hoş karşılanmamıştır (Metintaş, 2018: 85).

Türk Kadın Birliği ilk büyük siyasi girişimini, 1927 yılında yapılacak olan milletvekili seçimlerine Nezihe Muhiddin ve Halide Edip Adıvar'ı aday olarak göstererek yapmıştır. Henüz kadınların siyasal haklara sahip olmadıkları bu dönemde Birlik, başvurulara karşı onay gelmeyeceğini bilse de siyasal hayatta görünür olmak ve kadınların siyasal hakları için mücadeleyi bırakmadıklarını göstermek adına bu hareketi gerçekleştirmiştir. Türk Kadın Birliği'nin Kadınlar Halk Fırkası'ndan sonra, yeniden siyaset alanına dâhil olma hareketi eleştirilerin tekrar gün yüzüne çıkmasına ve Birlik içerisinde ayrışmaların doğmasına yol açmıştır. Bu süreçte Birliğin Başkanı Nezihe Muhiddin, kadınların siyasal haklarını elde etmesine yönelik Türk Kadın Birliği altında oluşan muhalefette başrolü oynamıştır (Yüceer, 2008: 138-146). Birliğin seçimlere aday göstermesi, 1924 Anayasası'nda yer alan seçme ve seçilme hakkının Türk erkek kistası ile belirlenmiş olmasından dolayı reddedilmiştir. Ancak Türk Kadın Birliği bu ret cevabının geleceğini bildiği halde, böyle bir girişimde bulunması tamamen hükümet üzerinde baskı uygulamak ve kadınların siyasal haklarını talep etmeye yönelik olmuştur.

Türk Kadın Birliği bu süreçte, kadınların siyasal haklarının yanı sıra toplumsal hakları için de mücadele vermiş, bilhassa kadınların her mesleğe girebilmesi, kamu dairelerinde çalışmaları ve kadınlardan polis memuru olabileceğine ilişkin konuları da gündeme getirmiştir. Kadınların siyasal hayata dâhil edilmesine yönelik mücadeleyi bırakmayan Birlik, 1927 yılında Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak Belediye Kanunu'nda kadınların seçilebilmesi ve belediye meclisine üye olabilmesine yönelik değişiklik talep etmiştir. Kısacası Türk Kadın Birliği, kadınların sosyal ve siyasal haklarını elde edene kadar her yola başvurarak, hükümetin kararlarını yönlendirmeye çalışmış ve buna yönelik girişimlerde bulunmuştur. Türk Kadın Birliği'nin bu kadar etkin olması eleştirilerle beraber hükümetin de tepkisini çekmiş, hükümet Birliğe bazı kısıtlamalar getirmiştir. Birlik içerisinde görüş ayrılıklarının varlığının üzerine bir de hükümetin tepkisinin çekilmesi Nezihe Muhiddin'in birlikten uzaklaştırılması sürecini de başlatmıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 48).

Nezihe Muhiddin Türk Kadın Birliği içerisinde kadınların siyasal haklarını elde edebilmeleri için her türlü mücadeleyi vererek, biran evvel Cumhuriyet içerisinde kadını hak ettiği konuma getirmek gerektiğini düşünen bir kesimi temsil ederken, Birlik içerisinde Nezihe Muhiddin'in bu anlayışına karşıt olarak, kadınların siyasal haklarının elde edilmesinde acele edilmemesinin gerektiğini savunan Latife Bekir'in etrafında toplanan bir kesim de vardır (Metintaş, 2018: 88). Birliğin yıllık Kongresi'nde, Nezihe Muhiddin'in sunmuş olduğu Birliğin üç yıllık çalışma raporundaki maddeler tartışma yaratmış, bunun üzerine Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nin bir hayır kurumu değil, siyasi bir cemiyet olduğunu söylemesi üzerine tartışmalar daha da büyümüştür. Nezihe Muhiddin'e karşı toplantıda bulunan kadınlar, kadınların siyasal haklarını kazanması için acele edilmemesi gerektiğini ve dönemin yönetiminde bulunan çoğunluk erkeklerinin düşüncesini destekler nitelikte bunun için erken olduğunu savunmuşlardır (Kartal, 2005: 105).

Birlik içerisindeki fikir ayrılığı Nezihe Muhiddin'in Birlikten tasfiye olmasıyla sonuçlanmış, Birlik başkanlığına Latife Bekir geçmiştir. Birlikteki bu karışıklık Birliğin faaliyetlerini de önemli ölçüde etkilemiş, zira sesini gür bir şekilde duyurup muhalefet rolünü üstlenen Birlik, kendi içerisine çekilmeye başlayıp sadece hayır işleri ile ilgilenmiştir. Türk Kadın Birliği'nin Nezihe Muhiddin'in öncülüğündeki etkin siyasal mücadele faaliyetleri, Latife Bekir'in başkanlığa geçmesiyle durağan bir hal kazanmıştır. Latife Bekir kadınların siyasal haklarını elde etmesi konusunun zamana bırakılması gerektiği görüşünde olmuş ve Birlik kuruluş yıllarındaki gibi hayırsever bir dernek gibi çalışmaya başlamıştır. Latife Bekir'in başkanlığı döneminde Birlik ve hükümet iyi ilişkiler geliştirmiş, hükümete muhalefet etmemiştir (Ökten, 2002: 183).

1930'lu yıllarda Türkiye'de demokratikleşme hareketleri gerçekleşmiş, Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde tek partili hayattan çok partili hayata geçiş denenmiştir. Bu dönemdeki demokratikleşme hareketlerinden kadınlar da etkilenmiştir. 1929 yılında Dâhiliye Müfettişi Hilmi Bey tarafından, kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının verileceği açıklanmış, 3 Nisan 1930 yılında Belediyeler Kanunu ile kadınlar için çok önemli olan ilk siyasal hakları tanınmış olmuştur. Bu kanun, kadınların siyasal hayata dâhil olduğunun bir başlangıç noktası olarak görülmektedir. Kadınların belediye seçimlerinde yer alabileceğini kabul eden kanun, ülke genelinde sevinçle karşılandığı gibi Türk Kadın Birliği de bu durumdan memnun olmuştur. Ancak Birlik, Belediye seçimlerine hak kazanan kadınlara yönelik gerçekleştirmiş olduğu etkinliklerde pasif kalmış, kadınların belediye seçimlerine katılmalarına yönelik tek faaliyet, Birlikte düzenlenen konferans olmuştur. Bu dönemde dikkat çeken bir olay da Türk Kadın Birliği'nden Efzayiş Suat Hanım'ın, Berlin'de düzenlenen Uluslararası Kadın Kongresi'ne katılım sağlaması olmuştur. Bu Kongre'de Efzayiş Suat Hanım, diğer ülkelerin belediye üyesi olan kadınlarla belediyecilik üzerine konuşmalar yapmıştır (Milliyet, 1929). Türk Kadın Birliği'nin eski başkanı olan Nezihe Muhiddin, Birliğin bu süreçte pasif kalmasına ve genel olarak faaliyetlerine yönelik eleştirel yaklaşmış, kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının o dönemki Türk Kadın Birliği üyelerinin bir başarısı olmadığını, hükümetin bir lütfu olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1929).

Belediyeler Kanunu'nun kabulü ile kadınlar siyasal partilere üye olma hakkını elde etmiş ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na ilk kadın üye olarak Afet İnan'ın kaydı yapılmıştır. Bu süreçte kadınlar partiye üye olma heyecanını yaşarken Türk Kadın Birliği, kadınları bilgilendirmek adına miting düzenlemiş ve tüm kadınları davet etmiştir. Bu mitingde Birliğin başkanı Latife Bekir, kadınların belediyelerde seçme ve seçilme hakkının verilmesine yönelik teşekkür konuşması yapmış, bu hakkın Türk kadınının zaferi olduğunu vurgulamıştır. Ancak mitinge çoğunlukla erkeklerin katılım göstermesi eleştirilere yol açmıştır. Nitekim kadınların mitinge az katılım göstermiş olması, gazetelerde Birliğin Türk kadınlarının tümünü temsil etmediği ve kadınların verilen bu hakka ne kadar laik olduğuna yönelik ağır eleştirileri beraberinde getirmiştir. İstanbul Kız Lisesi Müdürü Nakiye Hanım, kadınların mitinge katılımının az olması nedeniyle mitingin başarısızlığının sorumlusunun Türk kadınlarının olmayıp, Türk Kadın Birliği'nin başarısızlığı olduğunu ifade etmiştir. Ancak Latife Hanım Türk Kadın Birliği'ne yöneltilen eleştirilerin hiçbirini kabul etmemiş, mitinge kadın katılımının hiç de az olmadığını vurgulamıştır (Kartal, 2016: 177-178).

1930'lu yıllarla beraber siyasal hayatta yer bulmaya başlayan kadınlar, siyasal partilere üyeliklerini başlatıp biran önce siyasal alanda var olmak istemişlerdir. Bu doğrultuda Türk Kadın Birliği'nden Latife Bekir ve beraberindeki kadınlar Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olup, partiden

aday olarak Belediye Şehir Meclisi'ne girmişlerdir. 26 Ekim 1933 yılında ise kadınlara köylerde muhtar olma ve ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Nihayetinde kadınların siyasal hayata dâhil olmasındaki engellerin tek tek aşılmasıyla beraber, Erken Cumhuriyet döneminin kadına vermiş olduğu en önemli hak olan seçme ve seçilme hakkı, 5 Aralık 1934 yılında kadınlara tanınmıştır. Böylece siyasal bir kimlik sahibi olan kadınlar, erkeklerle aynı şekilde genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. 1935 yılında yapılan seçim sonucunda geneli eğitimci olarak okul müdürü ya da idarecilerden oluşan 18 kadın milletvekili mecliste yerini almıştır. 1935 yılına kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer alamamış olan kadınlar, siyasal haklara sahip olunmasıyla beraber Meclis'te hak ettikleri konuma gelmişlerdir (Öztürk, 2007: 176).

Türkiye Cumhuriyeti henüz çoğu ülkede kadınların seçme ve seçilme hakkı yokken kadınlara seçme ve seçilme hakkını vermiştir. Bu anlamda Türkiye'nin örnek olması adına, 1935 yılında 12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi İstanbul'da Latife Bekir başkanlığında gerçekleşmiştir. Kongreye toplam 32 ülkeden, yaklaşık 500 kadın katılım sağlamıştır. Kongrenin konuları dünya barışı, kadınların siyasal hakları ve medeni hakları üzerinde şekillenmiştir. Bu kongrenin sonunda Türk Kadın Birliği nihai amacı olan, kadınların siyasal haklarını kazanmasına yönelik mücadelesinin zaferle sonuçlandığını ileri sürerek, Birliğe ihtiyaç kalmadığı düşüncesi ile kendini fesih etmiştir. 1935 yılında kendini fesih eden Birlik, 1949 yılında Latife Bekir tarafından yeniden açılarak, günümüzde halen varlığını devam ettirmektedir (Ökten, 2002: 186).

Türk Kadın Birliği kuruluşundan itibaren gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerinde gerek gazete ve dergilerdeki yazılarında gerekse yapmış olduğu kongrelerinde kadınların siyasal haklarının kazanılmasında öncü rol oynamıştır. Birliğin bilhassa 1924-1927 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadan da nasıl siyasal katılımında bulunduğunu gözler önüne sermiştir. Zira gerçekleştirmiş olduğu girişimleri ile hükümeti yönlendirmeye, kararları üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Birlik içerisinde çıkan çatışma neticesinde, Birliğin faaliyetleri siyasetten uzaklaşsa da Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğü ile demokratikleşme hareketinin başlamasıyla, Birlik tekrardan hükümetle uyumlu şekilde hareket ederek etkinliklerinde kadınların siyasal haklarına vurgu yapmıştır. En nihayetinde bu dönemde gerçekleştirilen demokratikleşme hareketi, kadınların da siyasal alan içerisinde var olmasına imkân sağlamıştır. Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesiyle beraber, Birlik buna yönelik kongrelere katılıp, mitingler düzenlese de kuruluşunun ardından gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri gibi etkin bir siyasal katılım gerçekleştirememiş, hükümete karşı muhalefet etmekten çok uzlaşma içerisinde olmuştur.

Kadınlar Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra siyasal alana dâhil olmak için yoğun bir çaba sarf etmiş, her fırsatı değerlendirme görevini üstlenmiştir. Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesinden önce, 1935 yılına kadar mecliste hiç kadın vekil yer almadığı için kadınlar kendileri için en önemli konu olan, seçme seçilme hakkının kadınlara tanınıp tanınmaması tartışmasında dahi yer almalarına izin verilmemiştir. Yine de kadınlara bu tartışmada yer verilmediği halde, kadınlar meclise gönderdikleri teşekkür içerikli yazılarla kendilerini ilgilendiren konulara dâhil olma istençlerini her fırsatta göstermişlerdir (Terzi, 2015: 112).

Türk modernleşme tarihinde kilit rol oynayan kadınlar, Cumhuriyetin kurucu erkekleri ile eşit konumda devleti yöneten ve toplumsal fırsatlardan yararlanan vatandaşlar statüsünde yer alamayıp, erkeklerin çizdiği sınırlar içerisinde varlık kazanmışlardır (Sancar, 2014: 112). Kadınların

erkeklerin belirlediği bu sınırları aşmaya yönelik girişimleri, hem toplum tarafından hem de dönemin hükümeti tarafından engellenmiştir. Yine de Cumhuriyetin ilanıyla beraber kadınlara yönelik hakların gelişim göstermesi, kadınların toplumsal ve siyasal alana müdahil olma girişimlerine ortam hazırlamıştır. Bu süreçte kadınların siyasal katılımını erkekler ne kadar engellemeye çalışsa da kadınlar bir şekilde katılımlarını gerçekleştirebilmişlerdir. Bunun en güzel örneğini de Türk Kadın Birliği örgütlenmesi altında verdikleri mücadele oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 1930'lu yıllarda demokratikleşme girişimleri, modernleşmenin kilit noktası olan kadınların siyasal haklara sahip olmasıyla desteklenmiştir. Türk Kadın Birliği 1927 yılında, Belediye Kanunu'nda kadınların seçme ve seçilme hakkına yönelik değişiklik talep ettiğinde, bu talep kadınların henüz siyasal hayata dâhil olabilecek kadar yetkin olmadığı ve zamana ihtiyacı olduğu düşüncesiyle reddedilmiştir. Ancak aradan çok süre geçmeden 1930 yılında kadınlara bu hakların verilmesi bazen çelişkili olduğu bazen de demokratik görünme çabası ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir (Çokoğullar Bozaslan, 2020: 58). Ancak en nihayetinde kadınlar 1934 yılında siyasal haklarına sahip olmuş ve bu haklara sahip olduktan hemen sonra Mecliste yer alabilmişlerdir. Siyasal haklara sahip olabilmek için Türk Kadın Birliği çatısı altında mücadele gösteren kadınlar, çeşitli yolları deneyerek yönetim üzerinde baskı kurmayı ve siyasal katılımını gerçekleştirmeyi başarmışlardır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca “kadın” belirli konumlara, sınırlamalara, kalıplara sokularak anlatılmaya çalışılmış, kimi zaman sadece insan neslinin devam edebilmesinde işlevi olan bir nesne olarak görülmüş, kimi zaman da insan kategorisinde bile görülmemiştir. Kadın hemen hemen tüm toplumlarda erkek karşısında ikincil bir konuma atfedilirken, kadınların siyasal haklarından söz edebilmek de güç olmuştur. Kadınların siyasal haklara sahip olabilmeleri için önce toplumsal yaşam içerisinde bir konum elde etmeleri, sonrasında da bu haklar için mücadele vermeleri gerekmiştir. Erkeklerin doğuştan hakkı gibi görülerek verilen siyasal haklar, kadınlar için belirli uğraşlar sonucunda yine erkeklerin almış oldukları kararlar neticesinde verilmiştir. Kadınların gerçekleştirmiş oldukları mücadele bir var oluş savaşı olup hem toplumsal yaşam içerisinde hem de siyasal hayat içerisinde var olabilmeye çalışmışlardır. Bu minvalde kadınların siyasal ve sosyal haklara sahip olabilmek için verdikleri mücadele, Avrupa ülkelerinde 18.yüzyılda kadın hareketlerine yönelik gelişmelerle başlayıp 19.yüzyılda örgütlenmelerle sağlanırken, Türkiye’de kadın hareketleri buna paralel olarak gelişme göstermiştir. Zira Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı Devleti’nde kadın hareketleri Tanzimat dönemiyle başlayıp, Meşrutiyetin sağlamış olduğu özgürlük ortamında hızla gelişim göstermiş, Milli Mücadele dönemiyle beraber kadınlar hem cephede hem toplumda ön plana çıkıp görünürlük kazanmış ve fedakâr Türk kadını olarak söylemlerde yer almıştır.

Osmanlı kadınlarının başlatmış olduğu hareketlenmeyi Cumhuriyetin ilanıyla beraber devralan kadınların istekleri genel çerçevede toplumsal yaşam içerisinde kadınlık kimliğiyle var olarak, erkeklerle eşit eğitim ve haklara sahip olmak olmuştur. Erken Cumhuriyet dönemini kadınların siyasal katılımı konusunda Osmanlı döneminden ayıran en önemli nokta, kadınların siyasal hak taleplerini açık bir şekilde dile getirerek bunu yapmaları olmuştur. Osmanlı dönemindeki kadın hareketleri toplumsal yaşam içerisindeki taleplerini dile getirirken hükümetle çatışmamaya özen göstererek gelişim göstermiş ve dergi, gazetelerde kadın konuları genel olarak

aile, evlilik, annelik, eşlik görevleri, ev işleri etrafında ele alınmıştır. Eğitim hakkını talep eden Osmanlı kadınları, kadınların eğitilmesinin aile için ne kadar önemli olduğu üzerinde durarak bunu yapmıştır. Yine de Osmanlı döneminde kadınların haklarına yönelik gelişmeler, Cumhuriyet döneminde siyasal hak mücadelesini vererek siyasal katılımında bulunan kadınların, siyasal haklara yönelik belirli bir bilince sahip olmasının temelini sağlamıştır.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ilerleyen yıllarda kadınların hem eğitim alanında hem hukuki anlamda erkeklerle aynı haklara sahip olunmasına ilişkin gelişmeler, kadınların siyasal haklara sahip olabilmesinin önünde atılan önemli adımlar olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün bir toplumun gelişebilmesi için önce kadınlarının eğitilmesi gerektiği düşüncesi ve düşüncelerindeki modern kadın figürü bu dönemki kadın haklarının gelişmesinde çok etkili olmuş, kadınların belirli bir kadınlık bilincini geliştirmelerini sağlamıştır. Milli Mücadele döneminde hem cephede hem arka planda yer alan kadınlar, Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara hak edilen değerlerin mecliste verilmesine yönelik, siyasi mücadele başlatmış ve Kadın Halk Fırkası'nı kurmaya yönelik siyasal girişimde bulunmuşlardır. Ancak kadınların bu girişimleri gerek anayasa gerekse cinsiyet temelinde şekillenmesi nedeniyle Fırka'nın toplumda bir ayrışmaya sebep verebileceği düşüncesinden dolayı onaylanmamış, kadınların siyasi bir partiden ziyade bir birlik altında örgütlenmeleri önerilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal katılım adına gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler, günümüzde kadınların sahip olduğu sosyal ve siyasal hakların temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda hem dönemselsel olarak kadınların siyasal haklara sahip olduğu Cumhuriyetin ilk yılları, hem de kadınların bu hakları elde etmek adına henüz siyasal haklara sahip olmadan gerçekleştirmiş oldukları siyasal katılım çabaları büyük önem arz etmektedir. Kadınların Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz bir siyasal hakları yokken, kadınlardan oluşan siyasal parti girişimleri erkeklerle siyasal hayata katılmaya ne kadar istekli ve hazır olduklarını göstermek adına yapılmış bir hamledir. Sonrasında kadınların siyasetle uğraşmasını doğru bulmayan yeni rejim, siyasetle alakası olmayan bir birlik altında kadınların faaliyetlerine devam etmesine izin verse de kadınlar, bu Birliğin siyasal bir kimliğe sahip olabilmesi için girişimlerde bulunarak istediklerini elde etmişlerdir.

Bu doğrultuda Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların gerçekleştirmiş olduğu ikinci örgütlenme olan Türk Kadın Birliği, kadınların siyasal katılımı açısından 1924-1927 yılları arasında göstermiş olduğu faaliyetler ile önemli bir konuma sahiptir. Birlik bu dönem aralığında hiç olmadığı kadar kadınların siyasal hakları için mücadele etmiş ve dönemin kadın anlayışına, hükümete muhalefet etmiştir. Zira hükümetten sosyal ve siyasal haklarına yönelik talepte bulunan Türk Kadın Birliği'nin, önce tüzüğünü değiştirip siyasi bir kimlik kazanması, sonra da 1927 seçimlerine kadın adaylar ile başvurması, Birliğin kadınların siyasal haklarına sahip olması için her yola başvuracağını göstermiştir.

Cumhuriyetin sağlamış olduğu en önemli kazanımlardan biri kadınlara yönelik getirilen yeniliklerdir. Çoğu toplumlarda kadınlar halen ikincil bir konumda yer alırken, Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından 1930'lu yıllarda, Türkiye'de kadınların haklarına yönelik önemli gelişmeler yaşanmış, fiiliyatta her ne kadar erkeklerin çizmiş olduğu sınırlar içerisinde kadınlara hareket alanı tanınsa da 1934 yılında kadınlara siyasal haklar verilerek, kadınların erkeklerle eşit siyasal konuma gelmesi sağlanmıştır. Bu süreçte Türk Kadın Birliği'nin esas başarısı ise, özellikle 1924-1927 yılları arasında siyasal haklar konusunda bir gündem yaratarak, hükümet üzerinde baskı kurabilmesi ve dikkatleri üzerine çekebilmesidir. Türk Kadın Birliği gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri neticesinde,

Cumhuriyetin ilk yıllarında belirli bir aydın kadın kitlesinden oluşsa da Birlik altında kadınların siyasal katılım içerisinde bulunabilmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak Türk modernleşme tarihinde kilit rol oynayan kadınlar, siyasal haklara sahip olmak için gerek verdikleri mücadelelerin etkisiyle gerekse dönemin getirmiş olduğu demokratikleşme hareketinin bir sonucu olarak, siyasal haklarını elde edebilmişlerdir. Bu süreçte Türk Kadın Birliği, bilhassa 1924-1927 yılları arasında siyasal hayat içerisinde aktif rol oynayarak görünürlük kazanmış, kadınların siyasal haklarını talep etmek için hükümet üzerinde baskı kurmuş ve kadınların siyasal haklara sahip olmadan, siyasal katılım içerisinde olmalarına olanak sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2009). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (8. bs; Y.Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akagündüz, Ü. (2012). 1918-1928 Yılları Arasında Yayımlanan Kısa Ömürlü Osmanlıca Kadın Dergileri Hakkında Bir Değerlendirme. *Kebikeç*, s, 34, 323-346.
- Arslanel, M. N. (2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Kadınların Siyasal Hayata Katılımı. *Enderun*, 5(2), 196-208.
- Atatürk, M. K. (1969). *Nutuk (1920-1927) (Cilt II)*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Balcı, M. ve Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-51.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde Ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını: (1919-1970)*. Ankara.
- Cumhuriyet, "Nezihe Muhittin Hanım: Kadın Birliği'nin Dudakları Boyalı Hanımları Polislik Yapamaz Diyor", 25 Teşrin-i Sani 1929, sayı: 1993, s. 3.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çaylak, A. (2018). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri. İçinde A. Çaylak ve S. A. Avcu (Ed.), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı (2. bs.)*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çokoğullar Bozaslan, E. (2020). Siyasetle Alakalı mı Alakasız mı? Kadınlar Halk Fırkasından Günümüze Kadın-Siyaset İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Davaz, A. (2014). Eşitsiz Kız Kardeşlik Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği. İstanbul: Türk İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dedeoğlu, S., ve Elveren, A. Y. (2012). *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fedayi, C. *İmparatorluk Nasıl Yıkıldı? Osmanlı'dan Cumhuriyete Nasıl Geçildi?*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, (10), 5-59.
- Gönenç, A. Y. (2006). Fransa'da Ve Türkiye'de Kadın Hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (27).
- Hamzaoğlu, M. (2018). Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet Dönemine Türk Sosyopolitik Yaşamında Öne Çıkan Kadınlar. *lectio socialis*, 2(1), 74-92.

- Işık, E. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği. *Folklor/Edebiyat*, 27(106 Özel Ek), 211-228.
- Kartal, C. B. (2005). Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci Ve 1930 Belediye Seçimleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anadilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kartal, C. B. (2016). Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 165-197.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(46), 333-366.
- Kurnaz, Ş. (2011). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Metintaş, M. Y. (2018). Nezihe Muhittin Ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 2(3), 74-97.
- Milliyet, “O Halde Mesele Kalmadı!”, 3 Mayıs 1929, sayı: 1158, s. 1.
- Ortaylı, İ. (2010). Gelenekten Geleceğe. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2012). Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Ökten, N. (2002). 1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 219, s 183-186.
- Öztürk, E. (2007). Türk Kadınının Feminizme Bakışı. İstanbul: Karmat Yayınları.
- Rupp, L. J. (1997). *Worlds of Women: The Making of an International Women’s Movement*. Princeton: Princeton University Press.
- Sancar, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Terzi, E. G. (2015). Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kadınların Siyasal Hakları: Türkiye’de Seçme-Seçilme Haklarına İlişkin Tartışmalarda Sömürgecilik Sonrası Söylemin İzleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(2), 109-127.
- Toprak, Z. (1994). Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşı Ulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935). *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (2).
- Yüceer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 131-151.
- Zihnioğlu, Y. (2003). Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği. İstanbul: Metis Yayınları